

УДК 330.567.28.012.23

Костюк Віра Степанівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
Уманський національний університет садівництва*

Костюк Вера Степановна

*кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики
Уманский национальный университет садоводства*

Kostyuk Vira

*PhD in Economics, Associate Professor of Department of Economics
Uman National University of Horticulture*

Безпаленко Ольга Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів
Київський університет ринкових відносин*

Безпаленко Ольга Владимировна

*Кандидат экономических наук, доцент,
заведующая кафедры финансов
Киевский университет рыночных отношений*

Bezpalenko Olga

*PhD, Associate Professor of the Department of Finance
University for Market Relations*

Костюк Артем Ярославович

незалежний дослідник (Київ)

Костюк Артем Ярославович

независимый исследователь (Киев)

Kostyuk Artem

Independent Researcher (Kyiv)

**ЕКОНОМІЧНА ФУНКЦІЯ СІМЕЙНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ В
НОВІЙ ЕКОНОМІЦІ
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ СЕМЕЙНЫХ ДОМОХОЗЯЙСТВ В
НОВОЙ ЭКОНОМИКЕ
ECONOMIC FUNCTION OF FAMILY HOUSEHOLDS IN THE NEW
ECONOMY**

Анотація. У статті з'ясовано сутність і проаналізовано функції сімейних домогосподарств в новій економіці. Економічну основу всіх відтворювальних процесів, що визначають функціонування і розвиток нової економіки, пов'язують з категорією сімейне домогосподарство, яке поєднує в собі всі риси і функції двох категорій – сім'я і домогосподарство. Сімейне домогосподарство виконує багато функцій, проте узагальнюючу можна визначити як відтворення різних аспектів своєї життєдіяльності. Серед його основних функцій необхідно виділити економічну, на якій ґрунтується повноцінна реалізація всіх інших функцій. Адже функціонування окремого сімейного домогосподарства безпосередньо залежить від економічного забезпечення. Виконання економічних функцій цієї господарської одиниці забезпечує виробництво (сімейний бізнес), обмін з іншими суб'єктами ринкової системи, споживання, формування необхідного рівня споживчого попиту, заощадження та інвестування, вирішення різноманітних проблем ведення домашнього господарства, формування і відтворення людського капіталу. Виробництво, як одну серед економічних функцій сімейного домогосподарства, необхідно розглядати в двох аспектах: діяльність, метою якої є отримання доходу; самообслуговування та господарсько-побутові роботи всередині власного домогосподарства для задоволення потреб лише його членів. Наголошено, що результатом функціонування сімейних домогосподарств як активних самостійних суб'єктів нової ринкової економіки та основного соціально-

економічного інституту суспільства є формування заощаджень, які, у свою чергу, є потужним інвестиційним інструментом.

Ключові слова: нова економіка, домогосподарство, сім'я, нуклеарна сім'я, сімейне домогосподарство, функції сімейного домогосподарства.

Анотація. В статті в'яснено сутність і проаналізовані функції сімейних домогосподарств в новій економіці. Економічну основу всіх воспроизводимых процессов, что определяют функционирование и развитие новой экономики, связывают с категорией семейное домохозяйство, которое соединяет в себе все черты и функции двух категорий – семья и домохозяйство. Семейное домохозяйство выполняет много функций, однако обобщающую можно определить как воспроизводство разных аспектов своей жизнедеятельности. Среди его основных функций необходимо выделить экономическую, на которой основывается полноценная реализация всех других функций. Ведь функционирование отдельного семейного домохозяйства непосредственно зависит от экономического обеспечения. Выполнение экономических функций этой хозяйственной единицы обеспечивает производство (семейный бизнес), обмен с другими субъектами рыночной системы, потребление, формирование необходимого уровня потребительского спроса, сбережения та инвестирования, решение разнообразных проблем ведения домашнего хозяйства, формирование и воспроизводство человеческого капитала. Производство, как одну из экономических функций домашнего хозяйства, следует рассматривать в двух аспектах: деятельность, направленную на получение дохода; самообслуживание и домашняя работа в рамках своего собственного домашнего хозяйства для удовлетворения потребностей только своих членов. Отмечено, что результатом функционирования семейных домохозяйств как активных самостоятельных субъектов новой рыночной экономики и основного

социально-экономического института общества является формирование сбережений, которые, в свою очередь, есть мощным инвестиционным инструментом.

Ключевые слова: новая экономика, домохозяйство, семья, нуклеарная семья, семейное домохозяйство, функции семейного домохозяйства.

Summary. *The article revealed the essence and analyzed the functions of family households in the new economy. The economic basis of all reproductive processes that determine functioning and development of the new economy is associated with the category of family household, which combines all features and functions of the two categories - family and household. The family household performs many functions, but generalizing it can be defined as the reproduction of various aspects of their lives. Among its main functions it is necessary to highlight the economic, which is based on the full implementation of all other functions. After all, the functioning of a separate family household directly depends on economic provision. Implementation of the economic functions of this household unit provide production (family business), exchange with other market participants, consumption, the formation of the required level of consumer demand, savings and investment, solving various household problems, the formation and reproduction of human capital. Manufacturing, as one of the economic functions of the household, should be viewed in two respects: income-generating activities; self-care and homework within one's own household to meet the needs of only its members. It is noted that the result of the functioning of family households as active independent actors of the new market economy and the main socio-economic institution of society is the formation of savings, which, in turn, is a powerful investment tool.*

Key words: new economy, household, family, nuclear family, family household, functions of family household.

Постановка проблеми. Економічну основу та навіть мотор чи центр управління всіх відтворювальних процесів, що визначають функціонування і розвиток нової економіки, пов'язують з категорією сімейне домогосподарство, яке поєднує в собі всі риси і функції двох економічних, соціальних, політологічних, психологічних, історичних категорій – сім'я і домогосподарство.

Виступаючи активним суб'єктом нової ринкової економіки та основним соціально-економічним інститутом суспільства, сімейне домогосподарство потребує, насамперед, сучасних глибоких економічних досліджень, цінність яких для суспільної практики досить важлива. Сучасна роль сімейних домогосподарств виявляється не лише у функціях виробництва та споживання, а набагато ширша, проте мало досліджена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Вагомий внесок у розвиток теорії домогосподарств зробили представники різних течій та шкіл економічної та соціологічної науки, зокрема Г. Беккер (сімейна економіка) [1]; Макконнелл К.Р., Брю С.Л. [2], які визначали домогосподарство як економічну одиницю, що виконує важливу роль у кругообігу ресурсів; у працях Т. Парсонса, Р. Поллака, Дж. Мінсера, Т. Шульца, [3-6] та ін. розглядалися економічні функції домогосподарств У різних аспектах ця тема висвітлена в роботах українських вчених. Дослідження економічної поведінки домогосподарств характерні для таких науковців як Т. Кізіма [7], С. Іванов [8], Ю. Станкевич [9], О. Гладун [10], С. Засанська [11], Н. Василюга [12], Л. Шевченко [13] та ін.

Формування цілей статті. Метою статті є систематизація основних ознак сімейних домашніх господарств як поєднання категорій сім'я і домогосподарство; аналіз основних економічних функцій сімейних домогосподарств та їх розширення в умовах нової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економіка – нова економіка - це економіка знань, послуг, нових інформаційних

технологій, нових бізнес-проектів, які забезпечують конкурентоспроможність та лідерство в різноманітних сферах людської діяльності, де відбувається переважання нематеріальних активів над матеріальними. А ще новою економікою називають доступ, поширення та використання інформації в економічній діяльності за допомогою нових технологічних засобів.

Серед ключових цінностей, на яких ґрунтується нова економіка, виділяють соціальні ініціативи, направлені на загальний добробут та стійкість. Саме вони покликані формувати нових лідерів, які впливають на перебіг внутрішніх та міжнародних економічних процесів. Новій економіці як новому порядку соціально-господарських відносин, притаманні пріоритет людського капіталу та інформаційних технологій, що дозволяє отримати прибуток за мінімальної залежності від традиційних сировинних ресурсів. Тому змінюються наукові підходи щодо визначення основних суб'єктів нової економіки та їх функцій. На нашу думку, головним суб'єктом нової економіки виступає сімейне домогосподарство, яке поєднує в собі ознаки сім'ї та домогосподарства.

Є багато визначень домогосподарства та сім'ї залежно від контексту та мети дослідження. Але загальноприйнятими є визначення, які прийняті Організацією Об'єднаних Націй, відповідно, домогосподарством є "група осіб, які займають окреме житло та харчуються за спільним столом" [14, с. 4]. Більш розширеним є визначення домогосподарства в Законі України "Про Всеукраїнський перепис населення", де домогосподарство розглядалося як "сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть знаходитися в споріднених зв'язках або в зв'язках свояків, не знаходитися ні в яких з цих

зв'язків, або бути в тих і в інших. Домогосподарство може складатися з однієї особи" [15].

Складність у визначенні сім'ї підкреслюється у словнику ООН: "Визначення сім'ї як одиниці обліку змінюється залежно від мети дослідження. При цьому можуть бути використані у різному сполученні такі ознаки: спорідненість або свояцтво, тобто наявність між особами, які складають сім'ю, певного ступеня родинних стосунків; економічна ознака, на підставі якої сім'ю часто називають господарством; територіальна ознака, що полягає у спільному проживанні; і юридична ознака" [14, с. 6]. Тобто, основою сім'ї виступає шлюб, на базі якого і утворюються родинні стосунки.

Тривалий час характерною була розширена сім'я, що складається з декількох поколінь, де бабусі і дідусі, їх діти і внуки живуть разом і ведуть домашнє господарство. Така модель сім'ї є характерною для менш розвинутого суспільства, часто розширена сім'я також з'являється в бідних громадах, коли через відсутність фінансів молодші члени сім'ї не можуть придбати власне житло і тому не виїжджають з дому. Сьогодні такі сім'ї стають все менш поширеними, і є тенденція до поступового відходу від цієї моделі.

Нові покоління людей створили протилежність розширеній сім'ї - нуклеарну сім'ю, окрему від батьків. Головним багатством такої сім'ї, як і суспільства в цілому, є діти, незалежно від того, чи усвідомлюють це люди і держава в особі представників влади. На формування нового покоління стали витрачати більше половини доходів населення. Для того, щоб виростити до повноліття дитину, яка народилася в США в кінці 90-х років, сім'ї необхідно потратити 1,5 млн. дол.

За сучасних умов у наукових дослідженнях звертає на себе увагу різноманіття підходів щодо взаємозв'язку понять "домогосподарство" та "сім'я", серед яких деякі економісти розділяють ці поняття, інші – навпаки,

розглядають їх як ідентичні. Так, О.М. Гладун зауважує, що у теперішній час в Україні поняття "сім'я" та "домогосподарство" практично ідентичні [10].

Такої ж думки і Л.С. Шевченко, яка розглядає соціальну відповідальність домогосподарства (сім'ї) як замінні категорії [13]. Проте більшість економістів вказують, що домогосподарство і сім'я – поняття близькі, але різні [16].

Доказовою базою для таких тверджень може слугувати офіційна статистика (таблиця 1).

Таблиця 1

Розподіл домогосподарств за кількістю їх членів і наявністю дітей

Рік	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Розподіл домогосподарств за кількістю осіб у їх складі (%)								
одна особа	20,9	22,2	22,6	20,3	19,7	19,9	19,7	19,5
дві особи	27,6	29,3	29,1	32,5	32,3	32,0	32,8	33,4
три особи	22,0	24,5	26,9	25,9	26,9	27,3	26,5	26,7
чотири особи і більше	29,5	24,0	21,4	21,3	21,1	20,8	21,0	20,4
Частка домогосподарств із дітьми до 18 років (%)	43,6	37,5	38,0	38,2	38,2	38,2	37,8	37,9
Частка домогосподарств без дітей (%)	56,4	62,5	62,0	61,8	61,8	61,8	62,2	62,1

Джерело: сформовано авторами за даними Державної служби статистики України

Саме аналіз показників даної таблиці вказує на те, що статистично категорії домогосподарство і сім'я не ідентичні. Кількість сімей складає мінімум 80% від домогосподарств (якщо брати до уваги, що домогосподарств з однієї особи – 19,5%).

Процес саморозвитку і окремого індивіда і суспільства в цілому має у своїй основі соціальне ядро – сім'ю, в якій закладаються ті феномени розвитку соціальної людини, які потім реалізуються в розвитку і зростанні

світової економіки, в науково-технічних досягненнях націй і людства. Тому важливими є аналіз формування і розвитку людини в сім'ї, дослідження економічних механізмів взаємодії сім'ї і суспільства та їх впливу на суспільний прогрес і економічне зростання.

Тому можна погодитись з С. Засанською, що варто використовувати категорію „сімейне домогосподарство”, яка повноцінно задіяна до процесу створення суспільних та економічних благ, товарів, робіт та послуг, які чинять значний економічний ефект на суспільство та економіку країни загалом[11].

Сімейне домогосподарство виконує багато функцій, проте узагальнюючу можна визначити як відтворення різних аспектів своєї життєдіяльності. Серед основних функцій таких як біологічна (репродуктивна), моральна, психологічна, соціалізаційна, матеріально побутова, відпочинку та дозвілля необхідно виділити економічну, на якій ґрунтується повноцінна реалізація всіх інших функцій. Адже функціонування окремого сімейного домогосподарства безпосередньо залежить від економічного забезпечення. Виконання економічних функцій такої господарської одиниці забезпечує виробництво (сімейний бізнес), обмін з іншими суб'єктами ринкової системи, споживання, формування необхідного рівня споживчого попиту, заощадження та інвестування, вирішення різноманітних проблем ведення домашнього господарства, формування і відтворення людського капіталу.

Виробництво, як одну серед функцій сімейного домогосподарства, прийнято розглядати в двох аспектах: діяльність, метою якої є отримання доходу; самообслуговування та господарсько-побутові роботи всередині власного домогосподарства для задоволення потреб лише його членів. Одним із видів діяльності домогосподарств, метою якої є отримання доходу, можна розглядати підприємництво. Здатність домогосподарств до організації власної підприємницької справи позитивно відображається не

тільки на зростанні особистого добробуту, а й на розвитку економіки в цілому [12].

Роль та переваги сімейного домогосподарства на селі, що пов'язані з їх виробничою функцією, мають свої особливості. Адже саме тут прослідковується сімейне домогосподарство як суб'єкт виробничих відносин, як структурна одиниця приватного аграрного бізнесу у формі фермерського господарства. Тут цікаво звернутися до американського досвіду, де сімейне фермерське господарство визначається як будь-яке фермерське господарство, де більша частина бізнесу належить виробнику та особам, пов'язаних сімейними відносинами з виробником. Така типологія дозволяє більш змістовно дослідити демографічні показники того, хто сьогодні займається фермерством та тваринництвом, а також їх вплив на економіку та громади країни. На невеликі сімейні ферми, ферми з GCFI менше 350 000 доларів на рік, припадає 88 відсотків усіх фермерських господарств США, 46 % загальної землі у фермерських господарствах та 19 % вартості всієї проданої сільськогосподарської продукції. Великі сімейні ферми (GCFI в розмірі 1 мільйон доларів і більше) становлять менше 3 % усіх фермерських господарств США, але виробляють 43 % вартості всієї сільськогосподарської продукції. Ферми середнього розміру (GCFI від 350 000 до 999 999 доларів США) становлять 5 % фермерських господарств США і дають 20 % вартості всієї сільськогосподарської продукції. Кількість сімейних ферм зменшилась на 4 % (майже 80 000 ферм) з 2012 року. Великі та середні сімейні ферми зазнали більш різкого скорочення, зменшившись відповідно на 13% та 8%. Невеликі сімейні ферми зазнали меншого падіння (3 %) [17].

До основних проявів виробничої функції відносять домашню працю, яка представляє самообслуговування та господарсько-побутові роботи сімейного домогосподарства. Насамперед, це пов'язано з внутрішньо сімейними затратами праці. В другій половині ХХ ст. добровільна праця

батьків перевищила затрати праці у всіх галузях економіки. Ця праця в розвинених країнах стала безпрецедентно озброєна десятками побутових і транспортних механізмів, на відміну від реального військового озброєння Радянського Союзу. Це породило нову якість домашньої праці, що в свою чергу змінило всю культуру побуту і життя дітей, а це дало можливості нового підходу до формування людського капіталу.

Сімейні домогосподарства сприяють появі нових інтересів і потреб, нового попиту, нових товарів і ринків, що в свою чергу забезпечує економічне зростання. З іншого боку, сімейне домогосподарство в умовах системи високої заробітної плати сприяє створенню динамічних і більш складних ринків, які в свою чергу, дають простір кількісному і якісному розвитку і піднесенню всієї економіки.

Також важливо відмітити вплив сімейного домогосподарства на зростання споживчих та іпотечних кредитів та довіру банківської системи на їх повернення. Вже в момент створення нуклеарної сім'ї банки можуть надати їй кредити на купівлю будинків чи квартир, автомобілів, побутової техніки, земельних ділянок та інше. Це стимулює не лише банки, а й всю національну економіку. Адже грошова система наповнюється коштами для десятків і сотень галузей, сфери послуг. Все це сприяє зростанню заробітної плати та національного доходу, розвитку „нової економіки”.

В сучасній економіці важливим є зростання заощаджень домогосподарств як джерела інвестування. Нажаль, потенціал заощаджень населення України як ресурсу для прискорення економічної активності продовжує скорочуватись. При цьому витрати населення за 2020 рік (3 989 млрд грн) перевищували доходи на 17 млрд грн (у 2019 році – на 116 млрд грн) та фінансувалися за рахунок скорочення заощаджень. Такий стан пояснюється, насамперед, бідністю сімейних домогосподарств. Перебороти її можна лише через суспільний прогрес і економічно (дякуючи масовому виробництву якісних товарів і послуг, що доступні населенню) і соціально

(через високу зайнятість, достойну зарплату, систему соціального захисту). Скорочення заощаджень населення є небезпечною тенденцією з огляду на те, що це звужує простір для забезпечення внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту, необхідних для підтримки економіки особливо у період кризи. Для порівняння – пакети заходів з фіскального та монетарного стимулювання економік розвинених країн, зокрема США, обумовили накопичення домогосподарствами рекордних запасів заощаджень, які, як очікується, виступатимуть головним джерелом підтримки економічного відновлення та дозволять наздогнати докризовий тренд економічного зростання в США вже у 2022 році [18].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати даного дослідження, доходимо висновку, що: 1) головним суб'єктом нової економіки виступає сімейне домогосподарство, яке поєднує в собі ознаки сім'ї та домогосподарства; 2) виконання економічних функцій сімейного домогосподарства забезпечує виробництво (сімейний бізнес), обмін з іншими суб'єктами ринкової системи, споживання, формування необхідного рівня споживчого попиту, заощадження та інвестування, вирішення різноманітних проблем ведення домашнього господарства, формування і відтворення людського капіталу.

Перспективою подальших досліджень є визначення та обґрунтування економічних механізмів взаємодії сімейних домогосподарств і суспільства та їх впливу на суспільний прогрес і економічне зростання.

Література

1. Беккер Гэри С. Человеческое поведение: экономический подход: Избр. тр. по экон. теории / Р. И. Капелюшников (сост., науч. ред., пер., авт. послесл.), Е. В. Батракова (пер. с англ.), М. И. Левин (авт. предисл.). М.: ГУВШЭ, 2003. 671 с.

2. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т.: Пер.с англ. 11-го изд. Т.1. М.: Республика, 1993. 399 с.
3. Парсонс Т. Система современных обществ / Толкотт Парсонс ; пер. с англ. Л. А. Седова, А. Д. Ковалева; науч. ред. пер. М. С. Ковалева. М. : Аспект Пресс, 1998. 270 с.
4. Поллак Р. Трансакционный подход к изучению семьи и домашнего хозяйства / Роберт Поллак // THESIS. 1994. № 6. С. 50–73.
5. Mincer J. Progress in Human Capital Analysis of the Distribution of Earnings. 1974.
6. Shultz T. Investment in Human Capital. New York ; London, 1971.
7. Кізіма Т. Домогосподарство як елемент економічної системи: сутність, еволюція та функції в умовах ринку / Т. Кізіма // Вісн. ТНЕУ. 2008. № 3. С. 22–36.
8. Іванов С. В. Фінанси домогосподарств: аналіз у контексті політики забезпечення добробуту населення України // Фінанси України. 2018. №9. С. 7-24.
9. Станкевич Ю.Ю. Методологічні особливості дослідження економічної природи домогосподарства в сучасних умовах // Економіка та управління національним господарством. 2016. Вип. 2. С. 23-27.
- 10.Гладун О.М. Домогосподарства: функції та проблеми дослідження. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11760/09-Gladunov.pdf?sequence=1>
- 11.Засанська С.В. Теоретичні основи ресурсного забезпечення сімейних домогосподарств // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Том 30 (69). № 5. С.12-18.
- 12.Василига Н.А. Сутність і функції домогосподарства як суб'єкта ринкових відносин //Державне управління: теорія та практика. 1'2016. С. 84-94.

13. Шевченко Л. С. Соціальна відповідальність домогосподарства (сім'ї) у сфері вищої освіти. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1653/1/Shevchenko_31_34.pdf
14. Многоязычный демографический словарь. Русское издание. ООН. НьюЙорк, 1964. 113 с.
15. Закон України "Про Всеукраїнський перепис населення" // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 51-52.
16. Економічна теорія: навч. посіб. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. С. 121.
17. Перепись сельского хозяйства. URL: https://www.nass.usda.gov/Publications/AgCensus/2017/Online_Resources/Typology/index.php
18. У Нацбанку заявили про скорочення заощаджень населення. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3222038-u-nacbanku-zaavili-pro-skorocenna-zaosadzen-naselenna>

References

1. Becker Gary S. Human Behavior: Economic Approach: Izbre. Tr. On econ. theory / R. I. Kapelushnikov (s., ed., per., aut. after the post.), E. V. Batrakov (Per.), M.I. Levin (aut. pre-has). M.: GUVSE, 2003. 671 s.
2. McConnell C.R., Brue S.L. Economics: Principles, Problems and Politics. In 2 t.: Per.s. 11th ed. T.1. M.: Republic, 1993. 399 s.
3. Parsons T. System of Modern Societies / Tolkott Parsons ; L. A. Sedova, A. D. Kovalev; Scientific. ed. M.S. Kovalev. M. : Aspect Press, 1998. 270 s.
4. Pollack R. Transactional approach to family and household study / Robert Pollack // THESIS. 1994. № 6. P. 50-73.
5. Mincer J. Progress in Human Capital Analysis of the Distribution of Earnings. 1974.
6. Shultz T. Investment in Human Capital. New York ; London, 1971.

7. Kizy`ma T. Domogospodarstvo yak element ekonomichnoyi sy`stemy`: sutnist`, evolyuciya ta funkciyi v umovax ry`nku // Visny`k TNEU.2008. Vol. 3. P. 22-36.
8. Ivanov Serhii Household finances: analysis in the context of Ukraine's welfare policy. Finance of Ukraine. 2018. No. 9. P. 7-24 [in Ukrainian].
9. Stankevich Y. Methodological features of the study economic nature of the household at the present time // Economy and management of the national Economy. 2016. Iss. 2. P. 23-27.
10. Gladun O.M. Households: functions and problems of research. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11760/09-Gladunov.pdf?sequence=1>
11. Zasanska S.V. Theoretical bases of resource provision of family households // Scientific notes of TNU named after V.I. Vernadsky. Series: Economics and Management. 2019. Volume 30 (69). No. 5. P.12-18.
12. Vasiliga N.A. The essence and functions of the household as a subject of market relations // Public administration: theory and practice. 2016. No. 1. P. 84-94.
13. Shevchenko L.S. Social responsibility of the household (family) in the field of higher education. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1653/1/SHevchenko_31_34.pdf
14. Multilingual demographic dictionary. Russian edition. UN. New York, 1964. 113 p.
15. Law of Ukraine "On the All-Ukrainian Population Census" // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2000. № 51-52.
16. Economic theory: textbook. Uman: VPC "Vizavi", 2018. P. 121.
17. Census of Agriculture. URL: https://www.nass.usda.gov/Publications/AgCensus/2017/Online_Resource/Typology/index.php

18. The National Bank announced a reduction in savings. URL:
<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3222038-u-nacbanku-zaavili-pro-skorocenna-zaosadzen-naselenna>.